

Augusts
SAULIETIS

Augusts Saulietis (1869–1933) ir viens no ievērojamākajiem latviešu literatūras klasiķiem – dzejnieks, rakstnieks, dramaturgs, esejists, tulkotājs, arī skolotājs, grāmatu izdevējs, aktīvs kultūras un sabiedriska darbinieks. Saulietis izvērtēti portretēts nozīmīgākajās 20. gadsimta pirmajā pusē izdotajās latviešu literatūras vēsturēs (Teodora Zeiferta, Viļa Plūdoņa, Līgotņu Jēkaba, Luda Bērziņa redakcijā). Jaunu ceļu literatūrā meklējumos viņu min līdzās Rūdolfram Blaumanim, Jānim Porukam, Eduardam Veidenbaumam, Jānim Ezeriņam, Antonam Austriņam u. c. dižiem laikabiedriem. Saulieša izcilība biežāk saistīta ar īsprozu, galvenokārt stāsta žanrā, tomēr viņam nozīmīga vieta arī latviešu lirikā – Saulietis pamatoti raksturots kā viens no izcilākajiem XX gadsimta sākuma dzejniekiem literārs Jānim Porukam, Aspazijai, Rūdolfam Blaumanim un Rainim.

1949. gada 25. martā Saulieša ģimeni politiski represēja un izsūtīja uz Sibīriju, daļa viņa darbu padomju laikā nonāca aizliegtās literatūras sarakstos, rakstnieku atvērziņa arī no skolu mācību programmām. Savukārt trimdā pēc Otrā pasaules kara viņš ir salīdzinoši daudz izdots un lasīts, kā reprezentatīvs izdevums izceļama Saulieša stāstu izlase "Neaizberamā aka" (Upsala, 1966) Andreja Johansona sakārtojumā.

Kolektīvās monogrāfijas "Augusts Saulietis: modernisms un sadzīves reālisms" autori sniedz padziļinātu ieskatu Saulieša mantojumā, izceļot tā savdabību, aktualitāti un nozīmi mūsdienu kultūras un sabiedriski politisko norišu kontekstā.

Augusts SAULIETIS

Modernisms
un
sadzīves reālisms

Modernism
and
Quotidian Realism

Sastādītāja
un
zinātniskā redaktore
Ausma Cimdiņa

ISBN 978-9934-549-99-1

9 789934 549991 >

3. Dokumentāras liecības atmiņu institūcijās

3.1. Augusta Saulieša kolekcija LU Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā

GUNTA JAUNMUKTĀNE

Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā atrodamas visas – gan Latvijas, gan trimdas apgādu izdotās – Augusta Saulieša stāstu, dzeju un lugu grāmatas un visi viņa publicētie darbi dažādu gadu periodikā.

Īpaši vērtīgi ir Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu kolekcijā esošie Augusta Saulieša manuskripti un vēstules, kā arī dažādu autoru raksti par rakstnieku.

No manuskriptiem atrodami 27 dzejoļi latviešu valodā un 19 dzejoļi krievu valodā Semjona Lebedeva tulkojumā; vairāki stāsti, tēlojumi un lugas, tāpat dažas rakstnieka apceres.

Saglabājusies plaša Augusta Saulieša sarakste ar dažādiem latviešu literatūras darbiniekiem, sākot no 1896. gada 20. septembra līdz 1932. gada 30. novembrim. Pavisam tās ir 380 vēstules. Visintensīvākā sarakste noritējusi ar Teodoru Zeifertu, Edvardu Treimani-Zvārguli, Antonu Austriņu, Kārli Egli, Ludvigu Neimani, Pēteri Ērmani, Ati Zālīti, Alfrēdu Gobu, Žani Unāmu, Almu Lausku-Krustiņsoni-Rūk, Jāni Misiņu.

RAKSTURVĀRDI: manuskripti, vēstules, radošais darbs, latviešu literatūra, skolotāja darbs, dzimtā sēta.

Apskatu par rakstnieka Augusta Saulieša kolekciju Misiņa bibliotēkā sākšu ar 1933. gada 6. februāra ierakstu Kārļa Egles dienasgrāmatā:

Vakarā Konservatorijā Saulieša piemiņas vakars. Lielā zāle pārpildīta, tīri jābrīnās, ka rakstniekam, kas no tagadējās ikdienas dzīves skaļuma jau sen bija novilcis savrupībā, tik daudz cienītāju, kaut gan, no otras puses, tas neiespējami nav, jo pēc savas būtības, pēc pasaules uzskata Saulietis bija romantiķis ideālists, skaidrības un patiesības meklētājs, tāpat kā Poruks, liels sirdsapziņas cilvēks. Tādus allāž ļoti ciena. Vakarū ievadīja skolotāju institūta audzēkņu koris ar Baha korali un prof. V. Maldonis ar svētrunu. Saturā bagātu, izjstu atmiņu zīmējumu, Saulieša cildinājumu deva Atis Ķeniņš (izglītības ministrs un Saulieša senais draugs) savā runā un zīmīgu vērtējumu Zenta Mauriņa savā referātā. Saulieša dzīves gājumu skicēja Līgotnis. Deklamēja J. Simsons. Vakars atstāja noskaņotu cildenu iespaidu. (Egle 1933a, 115)

Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā atrodamas visas – gan Latvijas, gan trimdas apgādu izdotās – Augusta Saulieša stāstu, dzeju un lugu grāmatas un visi viņa publicētie darbi dažādu gadu periodikā.

Misiņa bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu kolekcijā paša rakstnieka Augusta Saulieša rokrakstu fonds ir neliels, taču ļoti daudzas viņa rakstītās vēstules, manuskripti un dažādi materiāli par viņu atrodami arī citos fondos.

Augusta Saulieša fonda izveides aizsākums meklējams 1928./1929. gadu mijā, kad Rīgas pilsētas Misiņa bibliotēkas Rokrakstu inventāra grāmatā ar 66. numuru ierakstīts Jāņa Misiņa dāvātais Saulieša tēlojums “Lapkritis”. Arī pārējie Saulieša fondā esošie rakstnieka rokraksti galvenokārt ir Jāņa Misiņa un Kārļa Egles iegūti un dāvināti. Daudzveidīgais rokrakstu klāsts iedalāms vairākās nozīmīgās grupās:

- Augusta Saulieša manuskripti;
- sarakste;
- ar Augustu Saulieti saistīti rokraksti (atmiņas, apcerējumi).

Augusta Saulieša manuskripti

Visvairāk no manuskriptiem saglabājušies Augusta Saulieša skaidrajā, skaidrajā rokrakstā pārrakstītie dzejoļi, piemēram, "Mazo sirdis", "Skumju zemē", "Pret mātes vaigu", "Ziemassvētkos", "Purvastrazda dziesma savam bērnam", "Pa putekļaino lielceļu", "Ziemas dziesmas" un citi, pavisam 27 dzejoļi latviešu valodā un 19 dzejoļi krievu valodā Semjona Ļebedeva tulkojumā. Dzejolis "Mednieks" parakstīts ar pseidonīmu Ansis Gaudarvalks.

No stāstiem un tēlojumiem līdz ar jau minēto "Lapkriti" atrodami arī stāsti "Liela vīra suns", "Lampa", "Acis. Stāsts iz pazudušas dzīves", "Grūta diena. Tava drauga stāsts" un tēlojums "Kā Prātaiņos Taisnības komisijas gaidīja".

No lugām saglabājusies tautas drāma "Audžu bērni" gan autora ļoti kārtīgajā rokrakstā, gan arī drukātā grāmatas veidā kā Bertas Rūmnieces – Kaļvu mātes tēlotājas Nacionālā teātra izrādē (1930) – darba eksemplārs. Apjomīgā traģēdija "Ķēniņš Zauls" lasāma Cesvaines ģimnāzijas audzēkņu pārrakstījumā, bet dažas ainas no lugas ar nosaukumu "Savas dienas rietā" arī paša autora rokrakstā.

Līdzās daiļdarbiem fondā rodamas arī dažas rakstnieka apceres, piemēram, "Tāli laiki un gaiši tēli" ar apakšvirsrakstu "Brīži Friča Brīvzemnieka un Krišjāņa Barona tuvumā", apcere "Dažas J. Poruka korektūras viņa dzejoļos" – autora rokrakstā un apcere "Par tautas gara mantām" – citu pārrakstīta.

Sarakste

Ir saglabājusies plaša Augusta Saulieša sarakste ar dažādiem latviešu literatūras darbiniekiem, sākot no 1896. gada 20. septembra līdz 1932. gada 30. novembrim. Pavisam tās ir 380 vēstules. Visintensīvākā sarakste noritējusi ar draugu, skolotāju un literatūras kritiķi, Teodoru Zeifertu, dzejnieku Edvardu Treimani-Zvārguli, rakstnieku Antonu Austrīņu, bibliogrāfu un literatūrvēsturnieku Kārli Egli, grāmatizdevēju Ludvigu Neimani, rakstnieku Pēteri Ērmani, skolotāju un literātu Ati Zālīti, literatūras vēsturnieku Alfrēdu Gobu, žurnālistu un literātu Žani Unāmu, skolotāju, bijušo skolnieci Cesvaines vidusskolā, Mildu Vikmani-Karsoni. Vairākas vēstules saglabājušās arī no sarakstes ar dzejnieku un sabiedrisko darbinieku Ati Ķeniņu, bibliotekāru Jāni Misiņu, žurnālistu Āronu Matīsu, rakstnieku Ernestu Birznieku-Upīti, režisoru Alfredu Amtmani-Briedīti, rakstnieku Kaudzītes Matīsu, humoristu Alfrēdu Veinbergu, igauņu grafiķi un tulkotāju Martu Pukitsu, dzejnieku Kārli Krūzu, skolotāju un publicistu Longinu Ausēju, rakstniekiem Līgotņu Jēkabu un Augustu Melnalksni.

Kopumā vēstulēs dominē vairākas galvenās tēmas – radošais darbs, veselības problēmas, skolotāja darbs, sabiedriskā dzīve, neiecietība pret it kā nepareizo, strēlnieki, dzimtā sēta, traģēdija "Ķēniņš Zauls", mīlestība.

Radošais darbs. Jau sākot ar 1896. gadu, Saulietis regulāri vēstulēs informē par dzejoļiem un stāstiem, kas uzrakstīti un aizsūtīti dažādām redakcijām. Rakstnieks bieži vien ir neizpratnē, kāpēc daudzi izdevumi atsaka viņu drukāt, piemēram, kāpēc *Baltijas Vēstnesis* nevar publicēt skici "Vaļas dienā", ja paši atzīst, ka tā uzrakstīta diezgan brangi un, viņaprāt, nebūt nav sliktāka par dažu labu nublicēto. (Saulietis 1896a) Saulietis ir pārliecināts, ka tas ir tāpēc, ka viņš dzīvo laukos un Rīgas dzīvē ir svešinieks, bet pats tomēr arī atzīst: "Ja manī patiesi kas ir – tad mūžīgi taču viņi to nenoslodzīs." (Saulietis 1896b)

Runājot par rakstīšanas grūtībām, viņš neslēpj: „..šaubos dažreiz nežēlīgi, apriebjas, plēšu kopā, rakstu atkal to pašu – tīrā nelaime” (Saulietis 1898a), tomēr –

.. dzīvoju es īsteni tikai tad, kad strādāju radošu darbu – domās vai pie rakstāmgalda. (Saulietis 1925)

Kaut arī vēstulē Ērmanim rakstnieks uzsver, ka rakstīšana “ir radīšanas svētais prieks, un tas pats arī glabā sevī atlīdzību par visu” (Saulietis 1920a), tomēr viņu priecē katrs atzinīgs vārds vēstulēs vai recenzijās, jo tie padarot viņu stiprāku. Saulieti visu laiku pavada rūgta atziņa:

ir jau tiesa: esmu svešs, pavisam svešs, ja ne tautai pašai, tad viņas labākai daļai! Bet – vajag mierīgi raudzīties arī tam pāri. Un es ceru, ka man šā miera pietiks. (Saulietis 1920a)

Tāpēc vēl jo īpaši viņu iepriecina darbu tulkojumi igauņu valodā. 1906. gada janvārī Martam Pukitsam viņš raksta:

Jūsu sūtījumu nupat saņēmu. Sirsnīgu paldies! Ir tā savādi: redzu savu stāstu – un tomēr viņš priekš manis aizslēgts trejdeviņām atslēgām... Tomēr ļoti interesanti salīdzināt. Prieks, ka Jūsu grāmatiņas pie viņu vienkāršuma tomēr tik glīti un ar garšu izdotas. Mīļu paldies vēlreiz par Jūsu laipnību, ka vedat mani viesos uz kaimiņiem. (Saulietis 1906b)

Rakstnieku ļoti nodarbina grāmatu dizaina jautājums. Viņš rūpīgi seko līdz izdevuma formātam, iesējumam, lapu un vāka noformējumam, krāsām un ilustrācijām. Šajā ziņā Saulietis nemitīgi atgādina izdevējam Neimanim:

No Dieva puses, lai negriež grāmatiņām nost lielu malu: grāmatiņas izskatītos daudz glītākas, ja formāts būtu drusku lielāks. (Saulietis b. g.)

Un citā vēstulē 1911. gada 6. novembrī:

.. sirsnīgs paldies par Blaumaņa grāmatu! [...] Bet man gribētos bārties ar Tevi kā ar izdevēju. Šis brošējums! Vai tiešām tie pāra rubļi uz visa izdevuma tik briesmīga lieta? Nolādētā drāts šķērsām caur muguru! Kā kad tīši gribētu padarīt grāmatas lasīšanu neiespējamu! Jo, kā viņu bez salauzīšanas lai izlasa? Uz galda arī sev priekšā nenoliksi, veras ciet... (Saulietis 1911)

Pēc grāmatu apgāda *Zalktis* nodibināšanas, Saulietis arvien vairāk sāk domāt, ka nepietiek tikai ar to, ka tiek izdotas labas un skaistas grāmatas, bet jā rūpējas arī, lai tās tiktu pārdotas un tā rastos līdzekļi atkal jaunu grāmatu izdošanai. Tātad, ja ir grāmatu apgāds, tad vajag arī savu “grāmatu un mākslas priekšmetu pārdošanu”, kurā

bez latviešu literatūras [...] atrastos arī labākās grāmatas no modernās vācu un krievu literatūras; tad mūsu pašu mākslinieku bildes, ko viņi labprāt sola dot veikalā priekš izstādīšanas un pārdošanas, reprodukcijas utt. (Saulietis 1906a)

Vēstulē Ernestam Birzniekam-Upītim 1906. gada 5. jūnijā Saulietis aicina arī viņu pievienoties jaunizveidotajam pulciņam un atbalstīt materiāli. (Saulietis 1906a) Tomēr no iecerētā pasākuma nekas nesanāca, jo neizdevās savākt pietiekamu naudas summu.

Veselības problēmas. Jau no jaunības rakstnieku nomoka dažādas veselības problēmas. Vēstulē E. Treimanim-Zvārgulim viņš raksta:

Ir brīži, kad jādzīvo kā smagā tumsā – ne dzīves prieka, ne dzīves spēka... No kā tas viss nāk? – par to es pats pilnīgi skaidrībā netieku. [...] Gaidu rudenā – tas priekš manis aizvien bijis pats labākais darba laiks. (Saulietis 1899a)

Un citā vēstulē:

Ja es nezinātu, ka no šāda smaga miega atkal var pamosties uz spirtu, priedīgu darbu, kā tas jau daudzreiz noticis, – es justos pilnīgi izsamisis... [...] Jāgaida brīdis, kuram atkal varēs sacīt:

Tu, brīdis, dzīva prieka pilns! –
Nu atkal dzīvot sāku:
Kā eņģelis tu atveri
No mana zārka vāku.

(Saulietis 1900)

Skolotāja darbs. Bieži vien vēstulēs Saulietis min, ka ārsts iesaka pamest skolotāja darbu un dzīvot āra gaisā, jo krūtis par vājām (Saulietis 1897), bet Teodoram Zeifertam 1901. gada martā viņš raksta:

Es nezinu, kādēļ tas tā, bet es ilgoties ilgojos pēc skolas; tur priekš manis starp visiem viņas grūtumiem tāds savāds, mīļš prieks... Arī citi darbi, jūtu, man paveiktos atkal daudz labāk. (Saulietis 1901)

Un Atim Zālītim 1930. gada janvārī:

Kaut gan skolā pašlaik vairs nedarbojos, jūtos tomēr aizvienam vēl kā skolotājs, un Jūsu darba biedru sveiciens ir manai sirdij mīļš un dārgs! – Skolotāji [...], kas nacionāli jūt, domā un strādā – ir katras tautas svēto garīgo vērtību glabātāji, vairotāji un sargi, un mūsu tautai viņi var būt par neaptveramu svētību, sevišķi šinīs laikos, kad apdraudēti daudzi no tiem garīgajiem dārgumiem, kas mūsu tautu līdz šim – arī grūtos un tumšos laikos, – darījuši stipru un skaistu. (Saulietis 1930a)

Sabiedriskā dzīve. Vasarā, dzīvojot laukos, Saulietis reizēm aktīvi piedalās sabiedriskajā dzīvē. 1899. gada 10. septembrī vēstulē Treimanim-Zvārgulim viņš raksta:

Pie manis reiz reizēm svētdienās sanāk pulciņš jaunu ļaužu. Esam nodomājuši vingrināties, mācīties. Ņemsim kādu mazu ludziņu. Varbūt Tu man varētu par “scēnisko mākslu” ieteikt kādu grāmatu? Latviešu valodā laikam tādas gan nebūs, bet krievu vai vācu valodā jādomā gan būs. (Saulietis 1899b)

Labprāt Saulietis iesaistās dažādos literāros sarīkojumos, kuru mērķis – vākt līdzekļus labdarībai, piemēram, 1915. gada 12. martā viņš ziņo Ērmanim, ka bijis Vietalvā, kur piedalījies Andrieva Niedras sarīkotā priekšlasījuma vakarā par nacionāliem jautājumiem, lai sagādātu līdzekļus viņa draudzes uzturētai lazaretei. (Saulietis 1915) Saulieša rūpju lokā ir arī rakstnieks Doku Atis. Vēstulē Zeifertam 1921. gada 7. jūnijā viņš raksta:

Jā, esam te, Cesvainē, noturējuši veselu virkni lekciju Doka piemiņas zīmei par labu un ceram, ka reiz uz Doka kapa tādu zīmi uzliksim arī. Lūgšu Dzeni taisīt bareljefu, ko iekalt pelēkā lauku akmenī. (Saulietis 1921b)

Pieminekli ar Burkarda Dzeņa kaltu bareljefu Dzelzavas kapos atklāja 1922. gadā.

Neiecietība pret it kā nepareizo. Saulietim nepatīk, ka citi ir netaisni un neiecietīgi pret viņu, bet arī viņš pats brīžiem ir nešpetns pret citiem, un pat ļoti, it īpaši pret Plūdoni un Blaumani. Par Plūdoni vēstulē E. Treimanim-Zvārgulim 1898. gada martā viņš raksta:

Man viņa dzeja diezin kā nepatīk. Kaut kas tāds gudrs, bet salts, tāds nepatīkams... reizēm pat gluži pretīgs, pavisam pretīgs. (Saulietis 1898b)

Citā vēstulē 1903. gada maijā par Blaumani:

Svētkos bija izslavētajā Jaun-Gulbenes teātrī Blaumaņa luga “Skroderdienas”. Aizbraucām. Velns lai parauj! Kādas cūcibas

un muļķības! Šeptaunieks ir Blaumanis savās joku lugās, kurš alkst pēc ļautiņu smiekliem un aplausiem – nekas vairāk. Vai zini – apriebjas! Un tad tā spēle, tā spēle – kumēdiņi! – Bet brauc šīs lugas pār visām skatuvēm. Vai zini – briesmas, briesmas ir ar to mūsu dramatisko literatūru! (Saulietis 1903)

Strēlnieki. 1916. gada jūnijā atbildes vēstulē Alfrēdam Veinbergam Saulietis raksta:

Aicinājumu piedalīties pie mūsu strēlnieku žurnāla uzņemu ar prieku. Es uzskatu to taisni par lielu godu ar mūsu strēlniekiem kādās domās un jūtās dalīties! Kad vien varēšu un ko labu varēšu, mīļuprāt aizsūtīšu. (Saulietis 1916a)

un pēc tam 7. jūlijā:

Bet pirmo dziesmu ("Svētā, dārgā Latvija") mēs nesen, viens puišu pulks, palūkojām dziedāt. Gāja labi. Varbūt patiks kādreiz dziedāt arī kādam strēlnieku pulciņam. Par to man būtu nesamērojami lielāks prieks, nekā kad dzirdētu kādu savu dziesmu lepnā koncertzālē!..

Ja karš vēl nemitējas ilgi, tad es, mīļo Veinberg, negribētu vairs šitā ilgāk dzīvot: gatavs iet karā es arī. Esmu gana stiprs, nebaidos, izmācīšos, izturēšu visu! – Vai Jūs man nevarat atrakstīt, kādi tie noteikumi pie brīvprātīgo iestāšanās? Vai vecums negrozāmi norobežots? (Man ir 46 gadi un es neesmu nebūt vājāks par dažu labu, kas jau divus gadus tur rokās ieroci). Rakstīju pēc ziņām uz vienu vietu; – atbildes nav, kaut jau ilgi gaidu. Kā bezvērtīga ir šāda dzīve laikā, kad izšķiram: būt vai nebūt! (Saulietis 1916b)

Tomēr vājās veselības dēļ rakstnieks strēlniekos neiestājās.

Dzimtā sēta. 1916. gada vasarā Saulietis atgriezās savās tēva mājās "Sauliešos". Pēterim Ērmanim viņš raksta:

Nu esmu arājs. Man tuvs cilvēks, kurš līdz šim bija šai sētā bijis saimnieks un kalps vienā personā, aizgāja karā un mira

par tēvu zemi. Un ja es negribēju redzēt paliekam te visu atmatās un brūkam, tad vajadzēja, kaut arī pagaidām, nostāties viņa vietā. (Saulietis 1916c)

Vēstulēs rakstnieks bieži apraksta grūtības, ar kādām jāsaskaras nepieredzējušam "jaunajam saimniekam" gan organizējot darbus, gan pašam smagi strādājot, gan kārtojot īpašuma tiesības, kad ar dokumentiem jāpierāda, ka māja, kuru pats cēlis, tiešām ir viņa. (Saulietis 1931a)

Atim Zālītim viņš paskaidro:

No tēva sētas līdz šim man piederēja tikai puse. Otru pusi no radiem biju droši vien jau savas divi reizes nopircis, tikai ne juridiski. Bet tā kā tādas morāliskas pirkšanas šitos laikos vairs neatzīst (un tik labi rādīja, ka arī savā pusē man dzīvot palika vai neiespējami), tad nācās otru pusi nopirkt vēl trešo reizi, tikai nu gan juridiski, un, lai nepagūtu te izdarīt postījumu (nocērtot mežu), tad nācās pie tam vēl arī pāra tūkstošu latu pārmaksāt. (Saulietis 1931c)

Smago pārdzīvojumu rezultātā tiek saņemta veselība un nervi (Saulietis 1931b), tomēr prieks un gandarījums par paveikto ir liels. Vēstulē Kārlim Eglem 1932. gada maijā viņš uzsver:

Mana tēva sēta nu beidzot ir no viņas verdzības izpirkta, dārgi, dārgi izpirkta. Zinu, viegli neies, kamēr viņa kaut cik atkal atspīrīs. Bet, lai arī cik grūti, sirds tomēr mierīgāka! (Saulietis 1932a)

Un Zālītim vēl piebilst:

Bet brīvas nu ir vecās tekas un tīrs, naida un ļaunuma nesaindēts, gaiss ap mani – un tā ir nesamaksājama lieta! – (Saulietis 1932b)

Tragēdija "Ķēniņš Zauls". Vēstulē Ērmanim 1921. gada 14. jūnijā Saulietis raksta:

Bet pats tas svarīgākais: uzskicēju līdz galam tragēdiju "Ķēniņš Zauls". Bij jāizcērtas kā caur biezu, svešu mežu, jāceļ kā no tumšas pazemes augšā lieli smagumi... Pagaidām ar padarīto darbu esmu mierā, bet par gatavu tomēr vēl ne tuvu nevaru to uzskatīt. [...] Zauls ir varens vīrs, bet arī bezgalīgi nelaimīgs un pie viņa mūža tragēdijas esmu šad un tad domās griezies jau gadu divdesmit. (Saulietis 1921a)

1930. gada augustā rakstnieks draugiem ziņo:

..pie mana "Zaula" nu Rīgā jau strādājot. Kādu nedēļu atpakaļ bija te atbraucis Nacionālā teātra režisors Amtmanis-Briedītis – pārrunāt tragēdijas sagatavošanu skatuvei un dzirdēt manus nosacījumus. Taisnību sakot, nav man liela prieka, ka manu darbu grib izrādīt. Neredzu dažām lomām īsta aktiera, sevišķi jau pašam Zaulam, kaut arī es nebūt negribu Nacionālā teātra aktierus tādēļ paļāt. (Saulietis 1930b)

Tomēr vēstulē Eglem Saulietis pauž šaubas:

Par maz pazīstu [Niklāvu] Strunki, lai spriedums svērtos uz to vai citu pusi. Raksta jau gan režisors, ka St. esot spējīgs mākslinieks un izdarīšot to lietu labi. Lai nu Dieviņš dotu! Tāpat arī lomas viņi esot pūlējušies izdalīt pēc labākās apziņas (Zauls – [Jānis] Ģērmanis, Zamuels – [Jānis] Osis, Jonatans – [Jānis] Šāberts u. c.). Gribas arī tam ticēt. Cits jautājums, zināms, ir – cik dziļi viņi katrs savu lomu spēs izsmelt. Un ar to šinī atgadījumā jāsamierinās vien ir. Žēl, žēl, ka [Teodors] Lācis nonīkst. Man tā vien liekas, ka (Ģērmaņa tādēļ vēl nemaz nepaļādot) labāk par viņu Zaulu izcelt nevarētu neviens no mūsu tagadējiem aktieriem. (Saulietis 1930c)

1930. gada 29. jūlija vēstulē Amtmanim-Briedītim Saulietis uzsver, ka ir patīkami aizkustināts par saudzību, ar kādu režisors izturas pret dažu vietu tragēdijā, kas ir svarīga autoram,

tomēr viņš prasa no teātra pilnīgu rūpību un gādību par dekorācijām un kostīmiem –

Nekādas paviršākas vaļā tikšanas vai izlāpīšanās "kaut kā" pieļaut es nevaru. Lai teātris apsver, vai viņš grib un var darīt visu, kas vajadzīgs, vai arī negrib un nevar. (Saulietis 1930d)

Lugas pirmizrāde notika Latvijas Nacionālajā teātrī 1930. gada 31. augustā.

Vēstulēs apspriestas arī citas Augusta Saulieša lugas un to iestudējumi.

Mīlestība. Saulietis ļoti bieži vēstulēs uzsver savu vientuļību, ilgas pēc līdzcilvēku sapratnes. Pēc Kārļa Krūzas piezīmēm par Saulieti "Svētās sāpes" (Krūza) nojaušams, ka tik vientuļš rakstnieks nemaz nav bijis. Ir zināmas vairākas jaunas meitenes, kurām ne tikai patikuši skolotāja un rakstnieka darbi, bet, kuras arī gribējušas ar viņu sarakstīties. Pēc mūsu fondā esošajām vēstulēm redzams, ka tādas bijušas vismaz divas – jau minētā Cesvaines vidusskolas kādreizējā skolniece Milda Vikmane-Karsone un Alma Lauska-Krustiņšone-Rūk.

Topošo skolotāju Mildu Saulietis vēstulēs iedrošina strādāt skolā –

.. ja tik būtu gana prieka uz šo darbu un dvēselē varētu pietikt ar to gandarījumu, ko viņš var dot (tas ir garīgs atalgojums, laicīgu mantu daudz neradīsies, to Jūsu skolotājs jau labi zina), tad stājaties pie viņa droši – ejat kā uz putekļainu darbu, bet līdz ar to arī kā uz dievakalpošanu, ticiet labam un nebīstaties! (Saulietis 1923)

Viņš centies dot gan tīri praktiskus padomus darbā ar skolēniem, gan uzmundrinājis, rakstīdams:

Labi domāt par sevi godprātīgi un pazemīgi, neturēt sevis jau par pašu pilnību. Nogrīmt pašapmierinātībā un iedomībā – tas būtu jau patiesībā ceļam gals. Bet noliegt sevi

visas vērtības un visus spēkus arī nebūtu pareizi. [...] ... pie visa godīguma un pazemīguma Jūs tomēr nevarat un arī nedrīkstat sevī visu noliegt! (Saulietis 1923)

Par Almu Lausku-Krustiņsoni-Rūk ir īpašs stāsts. Viņu sarakste sākās 1913. gadā, kad Alma vēl bija ģimnāziste Rīgā. Pēc Saulieša 1913. gada 30. jūnijā rakstītās vēstules redzams, ka tikko saņemtā kartīte no Eglāju Almas un Sniedzītes nav pirmā, ko viņš ar sirsnīgiem vārdiem saņēmis. Sākumā abas māsas, vēlāk tikai Alma it kā slēpjās un neatklāj ne savu fotogrāfiju, ne to, ko dara, tikai sūta slavinošas, apbrīnas pilnas vēstules. Dzīvojot vientulībā, kaut reizēm ļaužu drūzmā, rakstniekam ir patīkami lasīt jaunas, kaut arī nepazīstamas, meitenes rakstīto un vēstulēs filozofēt par dzīves, dabas un daiļrades jautājumiem, par kuriem ar citiem tā īsti nevar brīvi izrunāties. Iedvesmojot Almu ar pamācībām, piemēram, atgādinot, ka vajag izturēt, jo cilvēks bieži vien ir stiprāks, nekā viņš pats domā, tāpat kā reizēm arī vājāks, tāpēc “vajag celt sevī augšā visus spēkus!” (Saulietis 1919), rakstnieks arī pats rod dzīves sparū.

Saulieti gan uztrauc neredzētā drauga pārāk labās domas par viņu, un rakstnieks baidās, ka vēstuļu biedrei var nākties vilties. 1915. gadā Alma pārcēlās uz Maskavas augstskolu, bet, neskatoties uz sarežģītajiem kara apstākļiem, sarakste turpinājās. Pamazām Saulietim rodas mīlas jūtas: “jā, manu balto ziediņ, mans skaidrais, mīlais draugs” (Saulietis 1916e), viņš ilgojas pēc “mīlās, gaišās meitenītes” (Saulietis 1916f), kura dod spēku pat no tālienes, jo “es gulstos un ceļos un savos darbos eju, un savās domās esmu – ar mīļu un dārgu sapni, daiļaviņ manu!” (Saulietis 1916g) Rakstnieks atzīstas, ka ir vieglāk dzīvot, domājot par savu mīļoto un viņas mīļo sirdi. (Saulietis 1916d)

Lasāmas skaistas, tīras mīlestības vēstules. Diemžēl, lai arī kā rakstnieks ilgotos, mīlestībai tomēr nav lemts piepildīties. Saulieti bieži māt grūtsirdība un nospiež ikdienas rūpes. Šķiet,

vainīgs ir gan karš, gan tas, no kā Saulietis baidījās, proti, ka mīļotā viņu pārāk idealizējusi, bet varbūt vienkārši, kā Alma 1933. gada 13. decembrī raksta Kārlim Eglem:

... mūs saistīja dziļa aizraušanās un mīla, kura tomēr palika neizsapņota, vairāk gan laikam lielās gadu starpības dēļ. (Rūk 1933)

Kad rakstnieks pamazām saprot, ka viss ir tikai iedomas, viņš jūtas vīlies gan Almā, gan sievietēs vispār.

Un ja tad esmu smējies, tad vispārīm par sievieti, kurai vajag jauka “ideāla”, ko glabāt... aiz stikla durvīm, par kuru var pie reizes pajūsmināties ar draugiem, bet citādi – darīt kā labāk iznāk... (Saulietis 1920b)

Ar skumjām viņš atzīst, ka ir grūti, ja zūd ticība uz cilvēku vispār, tad paliek vairs tikai cilvēks – idejā, bet ne dzīvē. [...] Nu – kāds biķeris piliens – jāizdzert! (Saulietis 1922)

Sarakste bez sākotnējās sajūsmas ar pārtraukumiem vēl ilgst līdz 1925. gada septembrim. 1933. gadā, atbildot uz Kārļa Egles vēstuli, Alma raksta, ka jau desmito gadu dzīvo Tallinā. (Rūk 1933)

Ar Augustu Saulieti saistīti rokraksti

Bibliotēkas rokrakstu krājumā saglabājušās vairākas atmiņas par Augustu Saulieti, piemēram, mācītāja Alberta Vītola, Arveda Smilgas, Kārļa Krūzas un Kārļa Egles, kā arī vairāki apcerējumi, piemēram, Pētera Ērmaņa “Saulietis”, Līgotņu Jēkaba “Saulieša dzejnieka personības nozīme” un “Sirdsapziņas problēma Saulieša stāstos”, Alfrēda Gobas apcere “A. Saulieša latviskais nacionālisms”, Kārļa Kārkliņa “Kritika par Saulieša darbiem” u. c.

Interesantas ir līdzcilvēku atmiņas. Piemēram, draugs A. Smilga atceras, kā abi ar Saulieti piedalījušies Latviešu Izglītības biedrības nodibināšanā un cīņās, kas sakarā ar to bija jāizcīna. Saulietis mīlējis nodarboties ar bitēm, kopis tās, gājis medībās, tik, ne lai šautu, bet vērotu dzīvniekus. (Smilga 1933)

K. Egle, labi pazīdams Saulieti turpat 30 gadus, ar rūgtumu savās "Piezīmēs" 1932. gada vasarā raksta:

Apskatīdams Saulieša darbus, [Roberts] Vizbulis kādā vietā [...] izsakās, ka šā nopietnā stāstnieka nozīmi mēs pareizi apsvērtu un ieraudzītu tikai tad, ja viņa piepeši pietrūktu. Tas jau pie mums, latviešiem, tīri vai liktenīgi. Vēl tagad stāvoklis daudz nav mainījies. Saulietis nu ir jau iekarojis cienīgu vietu mūsu rakstniecībā, bet vēl joprojām nāk priekšā kuriozi. Piemēram, skolu programmās Saulietis izstrīpots, un viņa vietā uzņemts [Jēkabs] Janševskis. Tīri jāsmejas! Protams, programmā uzņemams arī Janševskis, bet ne uz Saulieša rēķina, kurš tak ir daudz pārāks mākslinieks un programmā nekādā ziņā nedrīkst trūkt. (Egle 1932, 99, 100)

Un citā rokrakstā "A. Saulieti pieminot":

Saulietis vispār nebija dzīves idealizētājs, viņš bija tās uzmanīgs vērotājs un tēlotājs, cīnīdamies par visu labu. Viņš mīlēja savu tautu, mīlēja dzimteni, mīlēja godīgu dzīvi un nīda visu, kas kaitēja tam, ko viņš mīl. (Egle 1933b)

Un nobeigumā citāts no Saulieša vēstules Almai 1920. gada augustā:

Es neželējos, ka esmu iēgrimis šai vientulībā kā dziļos ūdeņos. Te sirds vislabāk atraisās no visa, kasniecīgs un mazs un pārāk "no pasaules". Paliek mūžīgais, nenikstamais. Un kad svētrīta saulainā mierā izej kalnājā starp zaļajām birzīm (kuras drīz sāks mirdzēt krāsu dziesmā), tad sirds zina, ka dzīvot tomēr ir labi. (Saulietis 1920c)